

Маріанна Кіяновська

Маріанна Кіяновська — поетка, прозаїкня, есеїстка, перекладачка, активна учасниця українського літературного життя, членкиня Національної спілки письменників України, а також Українського ПЕН.

Народилася 17 листопада 1973 року в Жовкві (за радянських часів містечко називалося Нестеров), що недалеко від Львова. Закінчила факультет української філології Львівського національного університету ім. Івана Франка. У студентські роки була співзасновницею жіночого літературного угруповання «ММЮННА ТУГА». У 1997 році дебютувала збіркою «Інкарнація», відтоді опублікувала кільканадцять поетичних збірок.

З польської перекладала поезію Болеслава Лесьмяна, Юліана Тувіма, а також сучасних поетів: Тадеуша Домбровського, Романа Хонета, Євгеніуша Ткачишина-Дицького й Адама Відемана. Розпочала працю над перекладом «Дзядів» Адама Міцкевича. За перекладацьку діяльність здобула відзнаку «Заслужений діяч культури Польщі».

У 2017 році видала поетичну збірку «Бабин Яр. Голосами», за яку отримала престижну нагороду — Національну премію України ім. Тараса Шевченка. Ця збірка вшановує пам'ять жертв масових розстрілів у київському Бабиному Яру під час Другої світової війни, коли загинуло майже 34 тисячі євреїв, а також пам'ять жертв попередніх злочинів, які вчинили більшовики під час чисток та Голодомору.

Польське видання цієї поетичної збірки («Babi Jar. Na głosy») в перекладі Адама Поморського було відзначене в червні 2022 року літературною премією міста Гданськ «Європейський Поет Свободи». Під час урочистого вручення премії в Гданську Маріанна Кіяновська підкреслювала, що в її віршах йдеться не тільки про минулі трагедії, але також про те зло, яке коїться на наших очах: «У моєму дитинстві вдома не говорили про євреїв, про Шоа. Про Голодомор, зрештою, теж. Жовква — місто, де я народилася і виросла, у ті роки не пам'ятало, ані своїх євреїв, ані своїх поляків. Про трагедію в Бабиному Яру я не мала власних родинних спогадів. Голокост завжди був і залишається для мене “єдиносутнім” із Голодомором і Волинською трагедією. Тепер Голокост став для мене “єдиносутнім” із геноцидом українців у цій війні. Ця збірка віршів для мене об'єднує дві війни». Крім того вона наголошувала на історичному вимірі часу, у якому нам довелося жити:

Зараз ми, українці, долаємо неповноту своєї пам'яті, але водночас ми долаємо й неповноту пам'яті Європи і світу про нас. Ми творимо когнітивні інструменти, епістеме, наративи,

щоби нарешті заговорити «повною мовою». Бо аж дотепер мова української політичної нації, коли йшлося про трагедії і злочини такого масштабу, була неповною й безвідповідальною. Зараз наша мова набуває повноти, «дорослішає». Й одночасно з нами «дорослішає» мова цілої політичної Європи. Європа повертає собі гідність говорити про геноциди ХХ ст. не просто як про «моря крові», а як про страхітливі наслідки нищівного для всього людства періоду руйнування фронезису, коли сотні мільйонів, навіть мільярди людей остаточно втрачали здатність розрізняти у своїй повсякденності, у своїх навіть найдрібніших вчинках добро і зло, живучи абсолютно за межами здорового глузду. Зигмунт Бауман писав, що насамперед технології (залізниця, бюрократія, адміністрування, автоматизм чиновницьких рішень) уможливили настільки масове знищення євреїв. Натомість я переконана, що настільки масове знищення євреїв уможливила насамперед уява, властиво те, як технології розширили межі уяви, вийшовши в такий спосіб за грань можливого. Я думаю, сучасна політична реальність Росії, рашизм, побудований на уяві, яка витіснила роботу пам'яті.

Наприкінці промови Кіяновська додала: «Мені не подобається поняття “глобалізований світ”. Краще мислити про місце, у якому ми мислимо й існуємо, як про “цілий світ”, “весь світ”, “повний світ”. А ще Польща сьогодні повторює за папою-поляком Яном Павлом II: “Не бійтеся!”. Ці слова, поряд із Христовою заповіддю любові до ближнього, — перший, як на мене, бар'єр божевілля самознищення».

Поезію Маріанни Кіяновської на польську мову перекладав Єжи Літвінюк, Анета Камінська (антологія «Cząstki romarączy. Nowa poezja ukraińska», 2011), а також вищезгаданий Адам Поморський, переклад якого позитивно оцінила критикиня Пауліна Малохлеб: «Йому вдалося передати польською не лише індивідуалізовану мову персонажів, відмінний темп мовлення міських хуліганів та їхніх набожних дідусів і бабусь, але насамперед — зберегти пульсуючий, тривожний ритм самої Кіяновської [...] ця поезія розвивається стрімко, рима передає задуху, і спеку, і пісок у яру».

Про Маріанну Кіяновську говорять і пишуть...

Юрій Андрухович

Маріанна Кіяновська — це один із провідних голосів української поезії останніх двох декад. Її блискуча кар'єра розпочалася в середині 90-х, коли вона, будучи студенткою Львівського університету, співзаснувала цікаве жіноче поетичне угруповання «ММЮННА ТУГА». Відтоді Кіяновська опублікувала чотирнадцять поетичних збірок, а її творчість постійно

перебуває в самому центрі українського літературного життя, впливає на творчість інших поетів та знаходить відлуння поза поетичним середовищем.

Її найважливіша збірка «Бабин Яр. Голосами» — це глибокий, зворушливий та майстерний твір, присвячений жертвам Голокосту, вбивствам, скоєним у Києві в 1941 році. Поетика цієї збірки нагадує роботу медіума, складається враження, що авторка — це лише уста жертв, які розповідають про себе у її віршах.

Варто також звернути увагу на перекладацьку діяльність Кіяновської, яка перекладала поезію Тувіма, Лесьмяна, а також багатьох інших авторів.

І наостанок: я дуже радий, що цього року Міжнародна літературна премія ім. Збігнева Герберта потрапить до рідного міста поета, адже Маріанна Кіяновська живе у Львові.

Адам Поморський

У поетичному циклі «Бабин Яр. Голосами» — найважливішій книзі Маріанни Кіяновської — сконцентрувалися різні мотиви й напрямки її творчості. Це водночас і нове слово, і поворотний пункт української поезії, адже ця книга піднялася до рівня відомих у світовій літературі поетичних свідчень Голокосту.

У поліфонії хору повертається приглушеним до шепоту відлунням «Фуга смерті» Пауля Целана, але ця поліфонія народжується також із перекладацької практики Маріанни Кіяновської, для якої переклад є невід'ємною частиною власної творчості. Чудові переклади поезії Тувіма та Лесьмяна розкривали перед нею темний горизонт польської балади, яка, на диво, зуміла впоратися з темою Шоа. Київські мандрівки слідами Лесьмяна та Януша Корчака допомагали краще зрозуміти топографію масових вбивств. Праця над перекладами сучасної польської поезії відзвичаювала від високих тонів. Натомість інтелектуальна самодисципліна та гуманітарна ерудиція поетки принесли плоди в постаті літературних етюдів та есеїв, які своїм глибоким розумінням суті геноциду вписуються в контекст англомовних і франкомовних досліджень.

Багатоголосся «Бабиного Яру» остаточно звільнило Кіяновську від потреби рішення характерної для інтимної лірики проблеми, пов'язаної з труднощами конструюванням ліричного «я», з плином часу ця проблема в літературі тільки поглиблювалася й сьогодні стала особливо драматичною. Натомість подолання цих обмежень інтимної лірики шляхом медіації зродило в поетці потребу перекладу світових шедеврів: «Медеї» Евріпіда, яка вже вийшла друком, і «Дзядів» Міцкевича, над якими вона саме зараз працює. Це вихід із темряви у світло.

Томаш Ружицький

У своїй книжці «Бабин Яр. Голосами» Маріанна Кіяновська, українська поетка зі Львова й авторка кільканадцяти поетичних збірок, а також багатьох поетичних перекладів із польської мови, наважилася на неможливе — вона спробувала надати слово померлим.

Українською мовою вперше з'явився віршований, монументальний, жалобний твір, присвячений жертвам Голокосту: євреям, українцям, полякам, ромам та представникам усіх інших груп і спільнот, яких під час Другої світової війни знищили німецькі нацисти в київському Бабиному Яру. Кожний окремих вірш — це голос дітей, жінок та літніх людей, усіх тих, у кого цей голос відібрали. У ритмічних строфах, у скорботних голосіннях, що містять в собі величезний емоційний заряд, Кіяновська розповідає нам історії життів та злочинів. Ці історії унікальні, як унікальне кожне людське життя, а водночас вони до болю універсальні, адже голоси жертв — це і скарги, і звинувачення. Звинувачення не тільки в давніх злочинах, але й також в злочинах, які сьогодні кояться на наших очах. Кіяновська не приховує, що до написання книги, яка увічніює пам'ять про один із найбільших злочинів Голокосту, її підштовхнув власний досвід та історії жертв російського вторгнення на український Донбас. Натомість повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну актуалізує ці історії та підтверджує їхню жахливу правдивість, так наче в голосах із Бабиного Яру ми чуємо плач убитих в Ірпені, Бучі або Маріуполі.

Понад двісті віршів, понад двісті окремих і неповторних людських голосів, які складаються у приголомшливу скорботну поему. Ця поезія настільки проста і зрозуміла, що її емоційний заряд може торкнутися кожного, кожен читач може відчутти й зрозуміти її послання, але водночас ця поезія настільки майстерна, що голос волаючого з темряви перетворюється на багатоголосий псалмом, пісню на величній церемонії спілкування з померлими. Поетка зі Львова, знавчиня і велика шанувальниця польської поезії, повторює жест львівського поета Збігнева Герберта, який дбав про пам'ять жертв насильства, ставав на боці слабших, переможених, приречених на смерть і забуття, а також намагався надати голос тим, хто домагається справедливості.